

ФЕСТИВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТТЯ ТА ЙОГО РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

Проведено аналіз фестивального руху на Закарпатті. Наведені аргументи основних чинників, які сприяють розвитку фестивального туризму: природні умови та збережені роками традиційні заняття населення, багата історико-культурна спадщина, багатонаціональний склад населення, значний потенціал рельєфу, висока екологічна безпека регіону, переважання сільських поселень.

Висвітлено суть державних та регіональних програм економічного і соціального розвитку Закарпатської області, визначено головну мету розвитку туризму на 2013/14рр. це – створення конкурентоспроможного туристичного продукту для задоволення потреб туристів, підвищення якості послуг, вирішення завдань щодо наповнення місцевого бюджету, створення нових робочих місць.

Визначено, що основною проблемою фестивального туризму є відсутність статистичних даних щодо кількості й структури відвідувачів, їхньої реальної вартості, отриманих прибутків. Накопичення та аналіз таких показників є необхідною умовою подальшого прогнозування, планування та проведення таких заходів.

Розроблено анкету для опитування респондентів, яка дасть можливість визначити кількість туристів і місцевих мешканців на кожному з фестивалів, їх гендерну та вікову структуру, рід занять тощо.

Ключові слова: фестивальний рух, регіональна політика, туристична привабливість, туристичний потенціал, анкетування, туристичний продукт.

Важливою умовою інтеграції України в ЄС є виважена регіональна туристична політика кожного регіону з урахуванням фізико-географічних, соціально-економічних, геополітичних особливостей території. Їхній аналіз доводить, що Закарпаття як складова Карпатського регіону має значний природно-ресурсний потенціал, збережені етнічні та релігійні традиції, які формують туристичну привабливість досліджуваної території. У такому контексті розвиток різних видів туризму є важливим важелем економічного і соціального розвитку території. Сучасна та майбутня модель туристичного розвитку Закарпаття повинна враховувати географічне положення та екологічний феномен території, близькість країн ближнього зарубіжжя. Зарубіжний досвід підтверджує, що фестивальний туризм в останні роки охоплює все більший прошарок туристичного руху.

Термінологічно фестивальний туризм все частіше з'являється у переліку пропонуваного туристичних послуг, але поки не є загальноприйнятим різновидом туристичної діяльності. Термін «фестивальний туризм» обґрунтувала вітчизняна дослідниця Ю.П. Грицьку, яка виділила його в окрему систему, запропонувала класифікацію фестивальних турів та їх особливості [2]. У публікаціях відомих туризмознавців М.П. Крачила, Ф.Ф. Шандора, І.М. Школи, О.О. Бейдика не вдалося віднайти наукових тлумачень даного терміну, його автори виокремлюють цей вид як культурно-розважальний чи пізнавальний. Деякими дослідженнями [1,3,4,6] впроваджується розуміння місця і ролі цього напрямку в туристичній політиці Карпатського регіону. Підтримуємо думку А.Е.Молодецького та А.О. Пташніка, що фестивальний туризм потрібно розглядати як різновид культурно-пізнавального, що проявляється у наступних сутнісних формах: етнічні, релігійні, гастрономічні, спортивні, музичні фестивалі; фестивалі сучасних субкультур; військові та історичні фестивалі; театральні шоу, виставки квітів, модні покази та аукціони [4].

Актуальність нашого дослідження полягає у вивченні суті регіональної політики щодо організації та проведення фестивалів Закарпаття як цілісного суспільного явища, виявленні значення і впливу конкретних акцій на зростання добробуту людей досліджуваної території.

Виходячи з актуальності, незначної кількості досліджень з цієї проблематики, а також з потреб вивчення сучасного українського фестивального руху визначено тему дослідження.

Метою дослідження є виявлення основних рис фестивального руху на Закарпатті та визначення їх реального або потенційного впливу на економічний стан Карпатського регіону. Для його розвитку пріоритетним є освоєння туристичного потенціалу [5]. Для підтвердження обґрунтованості цього вибору можна навести наступні аргументи:

- завдяки природним умовам області тут розвинулися і збереглися традиційні заняття населення – особливі способи ведення сільського господарства (традиційне землеробство, виноградарство, розведення худоби з випасанням на схилах гір і полонинах, виробництво екологічно чистих продуктів харчування (виноробство, сироваріння тощо) і ремісництво (лозоплетіння, ковальство та ін.);

- багата історико-культурна спадщина краю представлена численними артефактами, палацами і замками, іншими архітектурними пам'ятками, а також зразками традиційного народного будівництва і побутовими речами;

- багатонаціональний склад населення, що проживає на його території: основним і корінним населенням є українці (80,5 %); проживають також угорці (12,1 %), румуни (2,6 %), росіяни (2,5 %), цигани (1,1 %), словаки (0,5 %), німці (0,3 %), всього понад 30 національностей;

- значний потенціал рельєфу (80% - гірські території та 20% - рівнинні);

- розташування досліджуваної території в центрі Європи (с. Ділове, Рахівського району);

- висока екологічна безпека регіону (в порівнянні з іншими регіонами України);

- переважання сільських територій тощо.

Для досягнення мети виконували такі завдання:

- виділити основні чинники, які безпосередньо чи опосередковано впливають на розвиток фестивального туризму Закарпаття;

- проаналізувати досвід організацій основних фестивалів Закарпатської області;

- розробити анкету для опитування, яка дасть можливість визначити кількість туристів і місцевих мешканців на кожному з фестивалів, їх гендерну та вікову структуру, рід занять, обізнаність респондента з фестивальним рухом тощо.

Фестивальний рух у Закарпатті має давні традиції – перший мистецький фестиваль за початковий 49 років тому. Нині у Закарпатті налічується 32 фестивалі: 15 гастрономічних, 7 мистецьких, 1 історичний, 6 етнічних і 2 спортивно-туристичних. До гастрономічних фестивалів належать: Свято гарячого вина «Ужгородський Glühwein 2012», Фестиваль вина «Червене вино», Фестиваль «Гентешів», Фестиваль «Біле вино», Фестиваль вина «Сонячниця напій», Фестиваль вина «Угочанська лоза 2012», Фестиваль «Червона Черешня-2012», Фестиваль сиру «Молочна ріка», Міжнародний фестиваль черешні, Фестиваль голубців у Великому Бичкові, Фестиваль "Transcarpathian BBQ FEST-2012", Фестиваль сливового леквару, Фестиваль «Гуцульська бринза», Гастрономічний фестиваль «Золотий гуляш–2012», Фестиваль молодого вина «Народжене у Закарпатті», Фестиваль «Свято молодого вина». Серед мистецьких фестивалів відзначимо: ЕротАртФест «Березневі коти 7», «БулькФест 2012», Фестиваль молодіжного мистецтва «СНАВАНІВКА – FEST – Молода Ужгородщина – 2012», Міжнародний конкурс-фестиваль сучасної пісні і танцю «Кришталеві Грона – 2012», Фестиваль класичної та сучасної музики «Музичне сузір'я Закарпаття», Фестиваль ромського джазового мистецтва «ПАПА-ДЖАЗ-ФЕСТ-2012», VII обласний фестиваль самодіяльних театральних колективів ім. В.Майданного. Етнічні фестивалі Закарпаття представлені такими як Етнофестиваль косарів, Фестиваль «Сорго», Фестиваль словацького фольклору та культури «Словенська Ружа», Фестиваль «Гамора 2012», Міжнародний фестиваль дружби без кордонів Bereg Fest 2012, Свято Івана Купала. У Закарпатті проводять лише один історичний фестиваль середньовічного періоду «Срібний Татощ» у замку Сент Міклош у с. Чинадієво. Також є лише два спортивно-туристичні фестивалі – Фестиваль «Єврокарпати-2012» і Фестиваль «БОРЖАВА SNOW FEST».

Зважаючи на велику кількість фестивалів, організаторам не завжди вдається подбати про їхню якість. Проблемою є і те, що не проводять жодних статистичних досліджень кількості й структури відвідувачів цих фестивалів, реальної вартості їх організації, прибутків від таких заходів та інших цінних для подальшого планування показників.

Фестивальний туризм Закарпаття має усі шанси стати марковим туристичним продуктом Закарпаття за умови належної організації та просування цього продукту на державному рівні і з допомогою зацікавлених організацій (підприємців у сфері туризму, місцевих громад, підприємців, виробників продукції та ін.). Організація фестивального туризму має свої особливості. Цей напрямок в туризмі дозволяє вирішувати багато соціально-економічних проблем, притаманних не тільки туристичній галузі. Фестивалі є потужним стимулятором туристського потоку. Вони залучають додаткову кількість туристів у країну, що в свою чергу сприяє збільшенню валютних надходжень. Крім того, фестивальний туризм допомагає вирішити проблему сезонності, приваблюючи туристів у період міжсезоння. Таким чином, підприємці отримують в «низький сезон» прибуток, інфраструктурні об'єкти не простоюють – їх експлуатація стає економічно вигідною, а навантаження на туристську інфраструктуру стає рівномірнішим.

В області існує Програма економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2013 рік та основні напрями розвитку на 2014 і 2015 роки. Її розроблено головним управлінням економіки Закарпатської облдержадміністрації спільно з галузевими управліннями облдержадміністрації, райдержадміністраціями та міськвиконкомом, територіальними структурами центральних органів виконавчої влади відповідно до Закону України від 23.03.2000 № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Бюджетного кодексу України, постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 року № 702 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621» та на виконання ключових положень передвиборчої Програми Президента України В. Ф. Януковича «Україна – для людей», Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Національного плану дій, соціальних ініціатив Президента України, щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір», Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Прогнозу економічного та соціального розвитку Закарпатської області на 2013 рік [8].

У цьому документі визначено основні проблемні питання розвитку туристичної галузі [7]:

- відсутня єдина загальнодержавна система знакування та маркування туристичних маршрутів;
- відсутність підтримки малого і середнього бізнесу в галузі туризму та рекреації у сільській місцевості;
- неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття;
- складна процедура відводу земельних ділянок, що належать до земель лісового фонду, під будівництво рекреаційних об'єктів;
- недосконалість нормативно-правової бази щодо провадження господарської діяльності на території курортів;
- неналежне транспортне сполучення Закарпаття з іншими областями України;
- низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури та незадовільний стан доріг;
- недостатня кількість місць короточасного відпочинку вздовж доріг;
- низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг.

Головною метою розвитку туризму області на 2013/14 роки залишається створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби туристів, сприяння підвищенню якості послуг,

вирішення завдань щодо наповнення державного і місцевих бюджетів за рахунок розвитку туризму та створення нових робочих місць. Усе перелічене стосується усіх галузей туризму, у тому числі й фестивального.

Серед основних завдань та заходів розвитку галузі на 2013/14 роки визначено:

- розширення мережі туристично-інформаційних центрів (у містах Мукачєво, Хуст, Виноградів та смт Воловець);
- розробка пропозицій щодо оголошення рекреаційних територій курортами місцевого та державного значення;
- сприяння розвитку бальнеологічного туризму через реалізацію інвестиційних проектів по будівництву туристичних комплексів на базі використання термальних мінеральних вод, як «Деренівська купіль» і «Сойми»;
- розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури;
- створення безпечних умов для туристів;
- модернізація існуючої матеріально-технічної бази санаторно-курортної сфери, створення нових рекреаційно-туристичних об'єктів міжнародного стандарту;
- сприяння розвитку перспективних форм туризму (зелений туризм, активні види відпочинку) з урахуванням необхідності забезпечення ефективного природокористування та охорони навколишнього середовища;
- впровадження заходів з метою реалізації національного проекту «Олімпійська надія – 2022».

Як бачимо, перспективи розвитку фестивального туризму у цій Програмі не означено і його не визнано одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму. Можливо, велика кількість фестивалів на Закарпатті трактується організаторами туризму як успішний його розвиток, хоча насправді від цього страждає якість цього унікального продукту.

Аналізуючи туристичні потоки Закарпатської області за період 2000-2011 років за даними Головного управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської ОДА (рис.1) можна зауважити дуже повільне зростання кількості іноземних туристів (від 6411 осіб у 2000 р. до 9096 осіб у 2011 р.) за такий тривалий період. Також простежується значне коливання кількості внутрішніх туристів та невелику кількість екскурсантів. Це вказує на нестабільність розвитку туристичної галузі Закарпаття, а також на не дуже успішну маркетингову політику організаторів туризму області. Попри появу нових цікавих туристичних продуктів (винні і сирні шляхи, нові туристичні імпрези та заняття й ін.), вони не змогли привабити великої кількості відвідувачів і принести очікувані прибутки.

Окрім того, немає диференційованих даних, який туристичний продукт приваблює найбільшу кількість осіб і успішно розвивається. Важливим питанням для планування у туризмі, як і в будь-якій іншій галузі, є вивчення попиту на той чи інший продукт. Достовірно вивчати попит на туристичні продукти можна з кількох джерел – опитування підприємців у галузі туризму (власників туристичних фірм, закладів розміщення і харчування та усіх інших) та опитування самих туристів. Оскільки такі дослідження вимагають витрат, їх ніхто не проводить предметно. Враховують лише дані зі звітів туристичних підприємств, але не вивчають думки самих туристів. Такий стан речей притаманний і фестивальному туризму Закарпаття. Також проблемою є оцінювання видатків і прибутків від організації фестивалів, оскільки фінансування йде з різних джерел і прибутки також розходяться різним суб'єктам (крім того, вони не завжди є безпосередніми, іноді вони є опосередкованими).

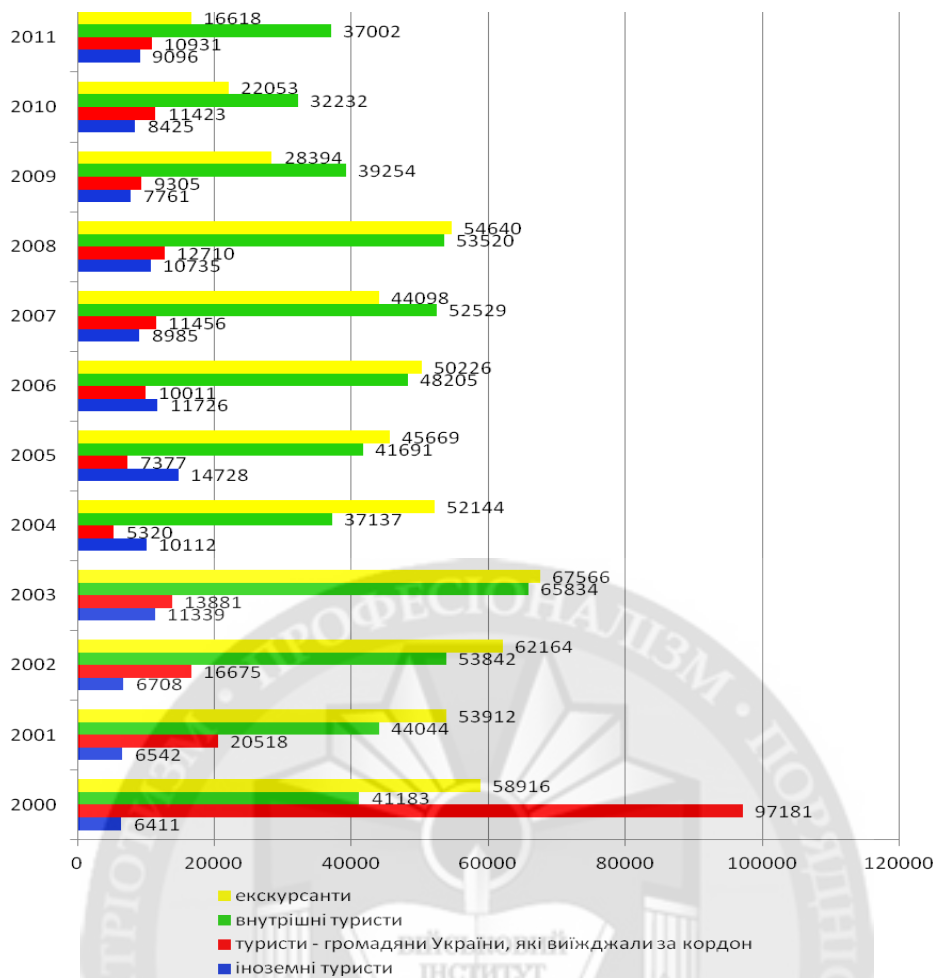

Рис. 1. Туристичні потоки Закарпатської області у 2000-2011 рр.
(за даними 2000-2011 рр. Головного управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської ОДА)

Для вивчення стану фестивального туризму пропонуємо провести опитування учасників кожного з фестивалів шляхом анкетування. Запропонована «Анкета для вивчення впливу фестивалю на туристичний рух» вміщає наступні запитання і варіанти відповідей:

1. Стать (чоловік, жінка).
2. Вік (15-20 років; 21-25 років; 26-30 років; 31-35 років; 36-40 років; 41-45 років; 46-50 років; 51-55 років; 56-60 років; 61 р. і старше).
3. Рід занять (навчання, робота, інше).
4. Чи чули Ви про щось фестивальний туризм? (так, ні).
5. Чи були Ви коли-небудь на якомусь фестивалі? (так, ні).
6. Чим мали Ви коли-небудь бажання відвідати фестиваль, але не мали такої нагоди (можливості)? (так, ні).
7. Як часто Ви берете участь у фестивалях? (раз на кілька років; раз на рік; двічі на рік; частіше, ніж двічі на рік).
8. Де відбувався фестиваль, який Ви відвідували? (у місцевості, де я мешкаю; в іншій місцевості на території України; в Закарпатській області; в іншій країні; багато вітчизняних і закордонних фестивалів).
9. Який вид фестивалів найчастіше відвідуєте (оберіть, будь-ласка, максимально 3 відповіді)? (театральні; етнографічні; музичні; кіно; танцювальні; наукові; поезії; релігійні; гастрономічні; історичні; пов'язані з певною субкультурою; мистецькі, інші).
10. Які мотиви керували Вами, щоб поїхати на обраний фестиваль (оберіть, будь-ласка,

максимально 3 відповіді)? (цікавлюся тематикою фестивалю, це для мене має велике значення; бажання дізнатися щось нове, знайти нові інтереси; вважаю це цікавим способом подорожувати і відвідувати нові місця; бажання зустріти людей з подібним до свого зацікавленням; для мене це форма відпочинку; для мене це добра навчально-суспільна форма проведення вільного часу з друзями чи родиною; щоб провести час зі знайомими – сам фестиваль має менше значення; не знаю, потрапив(-ла) на фестиваль випадково, бо приїхав(-ла) з іншою метою; інше).

11. Якого масштабу фестиваль для Вас найпривабливіший? (міжнародний, національний, регіональний).

12. Чи скористалися би Ви якимись додатковими послугами (заняттями), якби вони були у програмі фестивалю? (так, ні).

13. Чи справдив фестиваль Ваші очікування? (так, цілком; так, але маю кілька зауважень; ні).

14. Чи поїхали би Ви на цей фестиваль вдруге? (так, хочу приїхати ще раз; так, якщо зміниться програма фестивалю; ні, волю поїхати на інший фестиваль; ні, мені не подобається така форма проведення вільного часу).

15. Чи Ви вважаєте, що виїзд на фестиваль є доброю формою подорожей? (так, ні).

16. Як Ви уявляли собі місцевість (місто, регіон, країну), де відбувається фестиваль? (мене не цікавило місце, а лише тематика фестивалю; керувався(-лась) стереотипами, які почув(-ла) раніше; завжди знав(-ла), що це місце варте уваги; не мав(-ла) власного уявлення; мав(-ла) гірше уявлення про це місце; мав(-ла) краще уявлення про це місце).

17. Звідки Ви дізнаєтеся про фестивалі? (з газет, з Інтернету, з телебачення, інше джерело).

18. З ким Ви приїхали на фестиваль? (сам (сама); з родиною; з друзями; у складі туристичної групи).

19. Скільки коштів Ви готові витратити під час перебування на фестивалі? (не витрачатиму нічого; до 50 грн.; 51-100 грн.; 101-200 грн.; 201-300 грн.; 301-500 грн.; 501-1000 грн.; понад 1000 грн.).

Така анкета дасть змогу визначити кількість туристів і місцевих мешканців на кожному з фестивалів, їх гендерну та вікову структуру, рід занять, обізнаність респондента з фестивальним рухом, видами фестивалів, мотивами участі у фестивалях, думкою гостей фестивалю про його організацію та місце проведення, готовність витратити гроші під час перебування та інше. Усі ці відомості необхідні для окреслення шляхів удосконалення фестивального туристичного продукту Закарпаття і вивести його на міжнародний ринок. Кошти для проведення такого дослідження можна пошукати у грантових програмах, щоб зекономити бюджетні кошти. Цим питанням може займатися Інформаційний туристичний центр Закарпаття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Габчак Н.Ф. Сучасний стан фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпаття). Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції //Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід/ (4-6 жовтня 2013 року), - Львів, 2013.- С.109-115.

2. Грицку Ю., Бучко Ж. Фестивальний туризм в системі рекреаційно-туристської діяльності// Науковий вісник Чернів. у-ту. Вип.519-520. – 2010. – С.56-60.

3. Кіш Г. В. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm

4. Молодецький А.Е., Пташнік А.О. Роль фестивального туризму у подоланні регіональної репресивності.//Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. пр. – Н: ФОП «Лисенко М.М.», 2012. – Т.3. – С.253-256.

5. Паньків Н.М. Туристичне ресурсознавство. Навчальний посібник /Н.М. Паньків. – Львів: Укр. бестселер, 2011. – 238с.

6. Гопорницька М. Суспільно-географічні перспективи розвитку та урізноманітнення системи фестивального туризму в Карпатському регіоні. Зб. наук. пр. Серія географічна. В.43., ч.1. В-во ЛНУ,

2013. – С.281-287.

7. Турінфорцентр Закарпаття – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/tag/festyvali-zakarpattya/>

8. Фестивальна візитівка України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/Zmi/85235-Festyvalna-vizytivka-Ukrainy>

Рецензент: д.географ.н. Дубіс Л.Ф., доцент кафедри геоморфології та палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка

к.географ.н. Габчак Н.Ф.

ФЕСТИВАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТЬЯ И ЕГО РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

Проведен анализ фестивального движения на Закарпатье. Наведены аргументы главных факторов, которые позитивно влияют на развитие фестивального туризма: природные условия и сохранные годами традиционные занятия населения, богатое историко-культурное наследие, многонациональный состав населения, значительный потенциал рельефа, высокая экологическая безопасность региона, преимущество сельских поселений.

Раскрыто суть государственных и региональных программ экономического и социального развития Закарпатской области, определена главную черту развития туризма на 2013/14гг. это – создание конкурентного туристического продукта для удовлетворения потребностей туристов, увеличение качества услуг, решения задач для наполнения местного бюджета, создание новых рабочих мест.

Определено, что основной проблемой фестивального туризма является отсутствие статистических данных количества и структуры посетителей, их реальной стоимости, полученных доходов. Накопление и анализ таких показателей является необходимым условием дальнейшего прогнозирования, планирования и проведения данных мероприятий.

Разработана анкета для опроса респондентов обеспечит возможность определить количество туристов и местного населения на каждом фестивале, их гендерную и возрастную структуру, род занятий и т.п.

Ключевые слова: фестивальное движение, региональная политика, туристическая привлекательность, туристический потенциал, анкетирование, туристический продукт.

N. Habchak

FESTIVAL TOURISM OF TRANSCARPATNIA AND ITS REGIONAL POLICY

The analysis of the festival movement in Transcarpathia was carried out. The arguments of the main factors contributing to the development of festival tourism, namely, natural conditions and kept for years traditional occupations of the population, rich historical and cultural heritage, multicultural population, significant relief potential, high ecological security of the region, the prevalence of rural settlements were presented.

The essence of Transcarpathian region economic and social development state and regional programs was highlighted and the main goal of tourism development for the period of 2013/14 - the creation of a competitive tourism product meeting the needs of tourists, service improving, solving problems concerning the local budget filling and new jobs creation – was defined.

It was determined that the main problem of festival tourism was the lack of statistical data concerning the number and structure of visitors, their real value and profits. Accumulation and analysis of such indicators is the prerequisite for further forecasting, planning and carrying out of such activities.

A questionnaire to survey respondents, which will allow to determine the number of tourists and locals in each of the festivals, their gender and age structure, occupation, etc. was worked out.

Keywords: festival movement, regional policy, tourist attraction, tourist potential, questioning, tourism product.